Mehmonxonalarda valyuta ayirboshlash xizmati: “amalga oshmagan xarajat” mexanizmi va davlat siyosatidagi bo‘shliq

Abdujabborova Mohinur Yadgar qizi
Toshkent Menejment va Iqtisodiyot Instituti, Iqtisodiyot yo‘nalishi 2-kurs magistranti
abdujabborovamohinur@gmail.com

ILMIY RAHBAR Xudoyberdiyev O‘lmasjon Egamberdiyevich, Toshkent Menejment va Iqtisodiyot Instituti, Iqtisodiyot kafedrasi katta o‘qituvchisi
UO‘K 338.48:336.744
JEL L83, D12, G21

IQTIBOS UCHUN
Abdujabborova M.Y. Mehmonxonalarda valyuta ayirboshlash xizmati: “amalga oshmagan xarajat” mexanizmi va davlat siyosatidagi bo‘shliq // Zamonaviy fan, texnologiya va innovatsiyalar: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari (ZFTI–2026, 5-noyabr 2026-yil). – 2026. – B. 12–14. – https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051102
QR-kod — DOI sahifasiga havola

ANNOTATSIYA

O‘zbekiston 2025-yilda 11,7 million xorijiy turistni qabul qildi. Shunga qaramay, mehmonxonalarning katta qismida valyuta ayirboshlash xizmati yo‘q. Tadqiqotda ana shu bo‘shliqning iqtisodiy narxi ko‘rib chiqiladi. Odatda masala “kurs noqulay” degan doiradan nariga o‘tmaydi. Muallif esa boshqa mexanizmni ilgari suradi: almashtirish imkoni bo‘lmasa, turist ko‘pincha umuman almashtirmaydi, mablag‘i esa sarflanmay, o‘zi bilan qaytib ketadi. Taxminiy hisobga ko‘ra, bunday yo‘qotish yiliga 175 million AQSH dollari atrofida bo‘lishi mumkin. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, davlat PQ-348-son qarori orqali muammoni chegara punktlarida allaqachon tan olgan, biroq mehmonxonalar tarmog‘i bu chora doirasidan tashqarida qolgan.

Kalit so‘zlar: turizm iqtisodiyoti, valyuta ayirboshlash, tranzaksiya xarajatlari, amalga oshmagan xarajat, davlat siyosati, turistik klaster.

ABSTRACT

Uzbekistan received 11.7 million foreign tourists in 2025. Most of its hotels, however, offer no currency exchange. This study looks at what that gap costs. The problem is normally discussed as a matter of unfavourable exchange rates. The author argues that something else is at work: where a hotel offers no exchange facility, many tourists simply do not exchange at all, and the money leaves the country unspent. An illustrative calculation puts the loss at roughly USD 175 million a year. The study finds that the state has already recognised the problem at border crossings through Resolution PQ-348, while the hotel network remains outside the scope of that measure.

Keywords: tourism economics, currency exchange, transaction costs, unrealized expenditure, public policy, tourist cluster.

KIRISH

2025-yilda O‘zbekiston 11,7 million xorijiy turistni qabul qildi [1]. Statistika shu joyda tugaydi. Turist nonushtaga qancha berdi, bozorda nimani olmoqchi bo‘ldi-yu ololmadi, bu raqamlar hech qayerda yig‘ilmaydi.

Bitta vaziyatni olib ko‘raylik. Samarqanddagi mehmonning cho‘ntagida dollar bor, so‘m yo‘q, ikki kunlik dasturi esa zich. Aeroportda u ko‘p almashtirmagan, chunki u yerdagi kurs odatda eng noqulay hisoblanadi [2]. Qolganini “shahar ichida almashtiraman” deb qo‘ygan. Ertalab guruh avtobusi jo‘naydi; qabul bo‘limida ayirboshlash yo‘q, eng yaqin bank esa avtobus qo‘zg‘algandan keyin ochiladi.

Natijada u hech narsa almashtirmaydi. Yo‘lda duch kelgan do‘kondan na choynak oladi, na atlas ro‘mol. Adabiyotda bu holat odatda faqat “noqulay kurs” muammosi sifatida ko‘riladi. Bizningcha, asosiy oqibat boshqa: turist umuman almashtirmaydi va pulni o‘zi bilan olib chiqib ketadi.

NAZARIY ASOS VA MUAMMONING MIQYOSI

Uilyamsonning (Williamson, 1985) tranzaksiya xarajatlari nazariyasiga ko‘ra, har qanday almashinuv o‘zi bilan qidiruv, muzokara va ijro xarajatlarini olib keladi. Bu xarajatlar kutilayotgan foydadan oshib ketsa, tomonlar bitimga qo‘l urmaydi [4]. Valyuta misolida buni ko‘rish oson. Boshqa joy qidirish, vaqt yo‘qotish, ishonchli shoxobcha topish: ba’zi birov uchun bu ovora bo‘lish bir hovuch mayda xariddan og‘irroq botadi.

Shu o‘rinda ikki holatni ajratish kerak. “Yomon kursda almashtirdi” desak, mamlakat kam bo‘lsa-da daromad ko‘rgan bo‘ladi. “Umuman almashtirmadi” desak, daromad tug‘ilmay qolgan bo‘ladi. Iqtisodiy jihatdan bu ikkovi butunlay boshqa hodisa.

Xizmat O‘zbekistonda asosan yirik poytaxt mehmonxonalarida mavjud [3]. Viloyat markazlarida va o‘rta darajadagi mehmonxonalarda ko‘pincha yo‘q. Samarqand va Buxoroda bu ayniqsa sezilarli: guruhlar u yerda 1–2 kun turadi, dasturida esa ortiqcha bir soat yo‘q.

Taxminiy hisob quyidagicha. Agar 11,7 million turistning taxminan 30 foizi shu sababdan o‘rtacha 50 AQSH dollarlik xaridni amalga oshirmasa, yiliga 175 million dollar atrofida yo‘qotish kelib chiqadi. Bu raqamni dalil deb bo‘lmaydi; u mo‘ljal, xolos. Aniqroq baho uchun turistlarning o‘zidan so‘rashga to‘g‘ri keladi.

XALQARO EMPIRIK DALILLAR

Mexanizm faqat nazariy taxmin emasligini ko‘rsatadigan ishlar bor. Gopalan va Xalid (2024) rivojlanayotgan bozor iqtisodiyotiga ega davlatlar ma’lumotlari asosida moliyaviy qulaylik darajasi turizm talabiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishini empirik isbotlagan [6]. Mehmonxona xarajatlari esa xalqaro turistning umumiy sayohat xarajatida ayrim bozorlarda 60 foizgacha qismni egallaydi [5]. Demak, mehmonxona darajasidagi to‘siq umumiy xarajatga og‘ir ta’sir qiladi.

Yaponiyadagi tadqiqot teskari tomondan qiziq. U yerda naqd puldan raqamli to‘lovga o‘tishning ta’siri xulq-atvor omillari bilan izohlangan, chunki bankomat ham, xavfsizlik ham joyida [7]. Ya’ni bizning mexanizm u yerda ishlamaydi. Bundan shu kelib chiqadi: infratuzilma oqsagan mamlakatlarda ta’sir kuchliroq bo‘ladi. O‘zbekiston aynan shu toifaga kiradi.

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051102

DAVLAT SIYOSATIDAGI BO‘SHLIQ

Ish yakuniga yaqin bir hujjat qo‘lga tushdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-noyabrdagi PQ-348-son qaroriga ilova qilingan “Yo‘l xaritasi”ning 25-bandida chegara punktlarida valyuta ayirboshlash va bankomat xizmatini tunu kun yo‘lga qo‘yish nazarda tutilgan. Muddat 2026-yil dekabr, mas’ul tashkilotlar etib Markaziy bank, Bojxona qo‘mitasi va Transport vazirligi belgilangan [8].

Boshda bu topilma ishning yangiligini yo‘qqa chiqaradigandek tuyuldi. Hujjat matni bilan tanishgach, aksi ma’lum bo‘ldi. Qaror faqat chegarani qamrab oladi; mehmonxonalar tarmog‘i unda tilga olinmagan. Holbuki turist tanlov oldida aynan mehmonxonada, chegaradan yuzlab kilometr narida va bir necha kun keyin turadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

— PQ-348-son qarorda chegara punktlari uchun tuzilgan institutsional mexanizmni mehmonxonalar tarmog‘iga kengaytirish;

— “turistik klaster maqomi” talablari qatoriga valyuta ayirboshlash xizmatini yoki xorijiy valyuta beruvchi bankomatni majburiy shart sifatida kiritish;

— kichik va o‘rta mehmonxonalarga litsenziyani soddalashtirilgan tartibda olish imkonini berish;

— yo‘qotish hajmini aniq baholash uchun turistlar o‘rtasida maxsus so‘rovnoma o‘tkazish.

Bu takliflar davlat siyosatiga raqib emas, unga qo‘shimcha. Gap yirik investitsiya yoki murakkab texnologiya haqida ham bormayapti: qabul bo‘limidagi bitta kassa va bitta litsenziya ustida ketyapti.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. 2025-yilda O‘zbekistonga 11,7 million nafar turist kelgan. — stat.uz, 16.01.2026.
2. Spot.uz. Valyuta kursi va ayirboshlash tartibi. — spot.uz/currency, 2026.
3. Hayot Bank. Valyuta ayirboshlash shoxobchalari jadvali. — hayotbank.uz, 2026.
4. Williamson, O.E. The Economic Institutions of Capitalism. — New York: Free Press, 1985.
5. The role of exchange rate on hotelier’s pricing decision and business performance: the case of Switzerland // Journal of Revenue and Pricing Management, 2023.
6. Gopalan, S., Khalid, U. How does financial inclusion influence tourism demand? Empirical evidence from emerging markets and developing economies // Tourism Recreation Research, 2024. — Vol. 49, No. 3, pp. 639–653.
7. Do digital payments stimulate spending? Evidence from QR code payment campaigns and bank transaction data in Japan // Journal of the Japanese and International Economies, 2026.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-noyabrdagi PQ-348-son qarori. “O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 6-ilova “Yo‘l xaritasi”, 25-band. — lex.uz, 21.11.2025.